

TARİH OKUYAN ŞAŞIRMAZ SAYI 160 | TEMMUZ 2025 | FİYATI 100 TL | KKTC 130 TL | AVRUPA 15 €

Tarih Derin • 1 DT

Nurettin Topçu
Fikriyatına Dair
Birkaç Not

**Enver
Beşinci**

Araştırmacı,
Koleksiyoner

NİKÂHIN TAPU BELGELERİ:

İZİNNÂMELER

**Enver
Beşinci**

Araştırmacı,
Koleksiyoner

NİKÂHIN TAPU BELGELERİ:

İZİNNÂMELER

OSMANLI'DA NİKÂH YALNIZCA İKİ KİŞİNİN RIZASIYLA DEĞİL; KADI İZİNİYLE, İMAMIN DUASIYLA, ŞAHİTLERİN HUZURUNDA KIYILIRDI. BİR NİKÂH KIYILMADAN ÖNCE İLMÜHABER ALINIR, İZİNNÂME YAZILIR, ARDINDAN HÜCCET DÜZENLENİRDİ. MAHALLE İMAMINDAN MÜFTÜYE, KADIDAN NÜFUS MEMURUNA UZANAN BU HUKUKÎ VE DİNÎ BÜROKRASİ İKİ İNSANIN HAYATINI BİRLEŞTİRMEKLE KALMAZ; TOPLUMUN AHLÂK, HUKUK VE DÜZEN ANLAYIŞINI DA KAYIT ALTINA ALIRDI.

Nikâh, dinen ve hukuken evlenmelerinde bir sakınca bulunmayan kadınla erkeğin hayat boyu sürececek birlikteliğe adım atmalarını alenileştiren ve meşrulaştıran bir sözleşmedir. Şahitler huzurunda gerçekleşen bu icap ve kabul, iki kişinin rızasıyla birlikte, ilahî bir ahde de dayanır. Birbirine yabancı iki insanın aynı yolda yürümeye niyet etmesiyle

başlayan bu bağ, onları elbise ile beden kadar uyumlu ve bir o kadar da zarif bir bütün hâline getirir. Nikâh, yalnızca dünyevî bir sözleşme değil; sorumluluğu büyük, Allah katında verilmiş bir söz, yani Kur'ân'ın ifadesiyle *mîsâk-ı ğalîz*dir (Nisâ, 21). Bu yönüyle nikâh kalplerin ve kaderlerin ilmek ilmek birbirine düğümlendiği mukaddes bir akittir.

Nikâh akdi, icap ve kabul ile hukuken tamamlanmış sayılır. Ancak ibadet yönü ve sosyal önemi dolayısıyla, Hz. Peygamber (sas) döneminden itibaren bu merasimler genellikle üçüncü bir kişi aracılığıyla gerçekleştirilmiş, nikâh özel bir törenle kıyılmıştır. Nitekim Hz. Peygamber'in ensârdan bir kişinin nikâhını hutbe eşliğinde kıydığı hadis kaynaklarında yer alır.

Hulefâ-i Râşidîn de bu uygulamayı sürdürmüşlerdir. Öyle ki, Hz. Ali'nin (ra) yoğun işleri nedeniyle azatlı kölesi ve hâcibi Kamber'i nikâh kıyma işiyle görevlendirdiği, bu sebeple halk arasında "Kamber'siz düğün olmaz" sözünün doğduğu rivayet edilir.

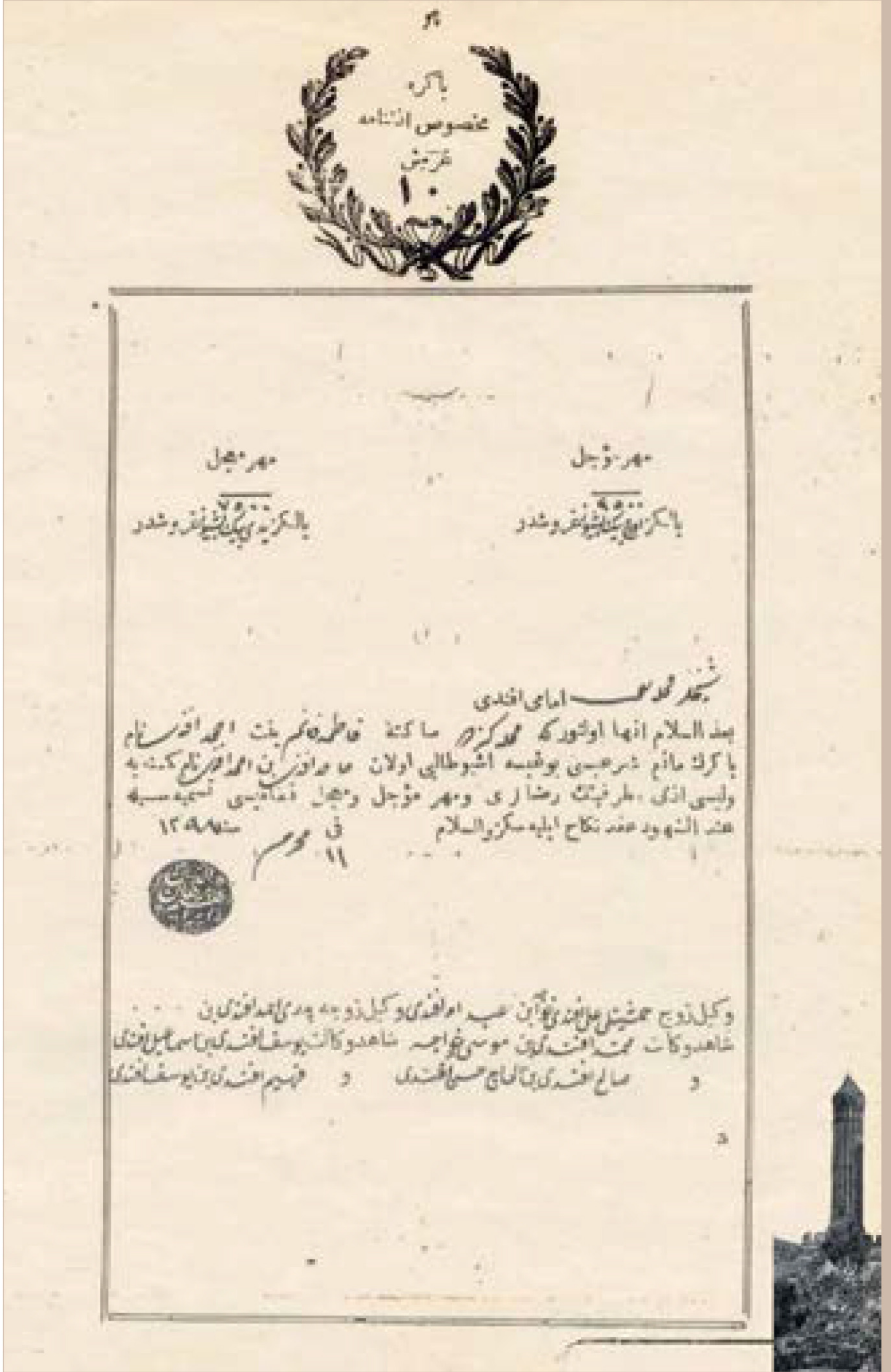
Nikâhın iki kişi arasında kalmadığı, toplumsal ve kurumsal bir zemine oturduğu uygulamaların Dört Halife devrine kadar uzandığı görülmektedir. Özellikle Hz. Ömer döneminde, kurulan divanlarla birlikte nüfus sayımları yapılmış, halkın isimleri beytûlmâl harcamaları için kayda geçirilmiştir. Bu sayımlar devletin malî yapısını düzenlemiş ve yapılan evliliklerin de resmîyet kazanmasını sağlamıştır.

İzinnâme geleneğinin temelleri de bu dönemde atılmıştır. Nikâh akdi-ne dair ilk belgeli düzenlemelerin, yani hüccetlerin bu süreçte ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Uygulama, ilk Müslüman Türk devletlerinden başlayarak Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları ve nihayetinde Osmanlılar döneminde de devam etmiş, mahkeme sicillerine bir kültür unsuru olarak yerleşmiştir.

İzinnâme nedir?

Nikâh öncesi verilen izinnâmeler, sadece resmî bir prosedür gereği değildi. Mahallenin, ailenin ve toplumun evlilik üzerindeki ortak rızasının bir belgesiydi. Medenî Kanun'un kabulünden önce, evlenmek isteyen çiftler, evvela kendi mahallelerinin ihtiyar heyetinden "ilmühaber" alır, yani aralarında evliliğe engel bir durum olmadığını belgelendirirdi. Bu ilmühaberle kadıya başvurulur, kadı da mahallenin imamına hitaben nikâhın kıyılmasında bir sakınca bulunmadığını bildiren bir izinnâme yazardı.

Bu belge nikâhın önünü açmakla kalmaz, evlilik şartlarının kayda geçirilmesini de sağlardı. İzinnâmenin üzerine ya da arka yüzüne mehr-i

1880 tarihli Erzurum Müftüsü Solakzâde Sadık Efendi'ye ait Nikâh Akdi Belgesi.
© İsmail Kara arşivi

BİR ASIR SONRA YENİDEN MÜFTÜ NİKÂHI

2017 yılında, Cumhurbaşkanlığı kararıyla "Evlendirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik"e eklenen maddeyle il ve ilçe müftülüklerine evlendirme memurluğu yetkisi verilmiştir. Böylece 28 Ekim 2017'de kabul edilen düzenleme, 2 Aralık 2017 itibarıyla yürürlüğe girmiş ve yaklaşık bir asır sonra nikâhların müftülüklerce kıyılması tekrar mümkün olmuştur.

1959 yılı Hindistan'a ait Hutbe-i Nikâh belgesi.
© Semavî Dinlerde Nikâh Akitleri Koleksiyonu/Enver Beşinci

1926 yılı genç Cumhuriyet dönemi Bâkire İzinnâmesi.
© Semavî Dinlerde Nikâh Akitleri Koleksiyonu/ Enver Beşinci

muaccel (peşin mehir) ve mehr-i müeccel (vadeli mehir) gibi detaylar not düşülür, ardından imam ve tarafların şahitleri tarafından imzalanarak saklanırdı.

Nikâhta alınan kadı izni şeklî bir evrak değildi. Evlenecek çiftlerin önünde herhangi bir engel bulunmadığını yetkili bir hâkimin tespitiyle belgelendiren resmî bir teminatı. Zira nikâh akdi nesep, nafaka, mehir, iddet ve veraset gibi pek çok hukukî sonucu da beraberinde getiren bir müesseseydi. Bu nedenle, taraflardan herhangi birinin hak kaybına uğramaması ve kötü niyetli girişimlerin önüne geçilebilmesi için nikâhın resmî makamlarca tescil edilmesi büyük bir önem arz ediyordu.

Osmanlı'da nikâh akdi uygulamaları

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde nikâhların mutlaka kadı izniyle kıyılması gibi bir zorunluluk bulun-

masa da şer'î mahkeme sicillerinden anlaşıldığı üzere, uygulamada evlilikler çoğunlukla kadı huzurunda yahut kadıdan alınan izinle imamlar ve diğer din adamları tarafından gerçekleştirilmekteydi. Kadı nezaretinde kıyılan bu evliliklerin ardından "hüccet-i nikâh" adı verilen resmî bir belge düzenlenirdi. Sözlükte "delil, burhan, senet" anlamına gelen "hüccet", bir davanın geçerliliğini ispatlayan belge niteliği taşırdı. Osmanlı hukuk terminolojisinde birçok farklı hüccet türü bulunmaktaydı. Bu belgeler; evlilik akdi (akd-i nikâh), karşılıklı rızaya dayalı boşanma (muhâlea), boşama (talâk), nikâhın feshi ve nafaka gibi aile hukukuna dair pek çok konuyu da kapsayacak şekilde düzenlenirdi.

Başlangıçta nikâhların doğrudan kadı huzurunda mahkemede kıyılması yaygın bir uygulamayken, zamanla nüfusun artması gibi sebeplerle bu usul sürdürülemez hâle geldi. Bunun üzerine, nikâhlar yine

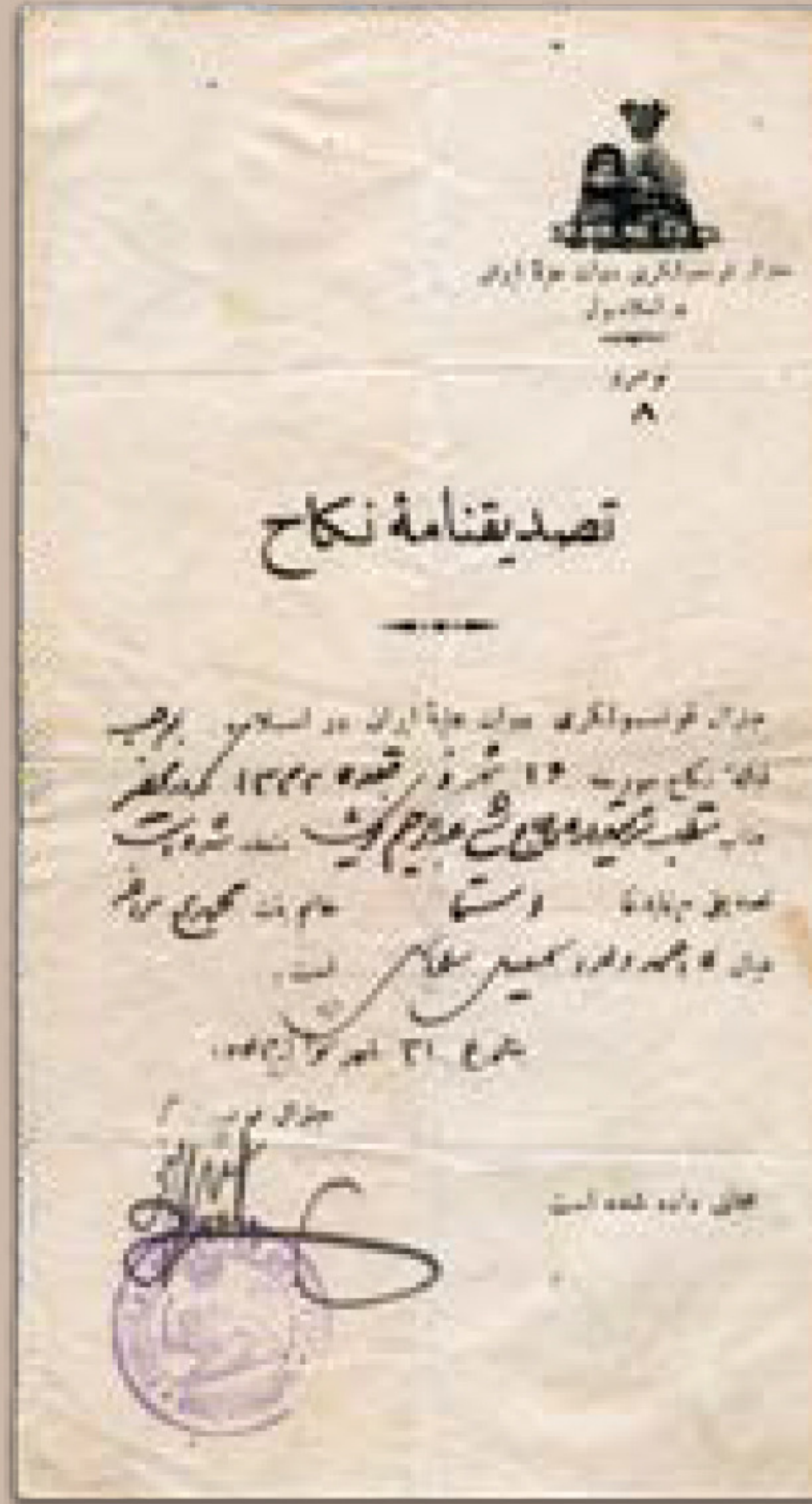
kadı izniyle olmak şartıyla nâipler, imamlar veya muhtarlar tarafından da kıyılmaya başlandı. Ancak kadı, bu kişilere genel bir yetki vermiyor, her bir nikâh için ayrı ayrı izinnâme alınmasını zorunlu kılıyordu.

1881 tarihli Sicill-i Nüfus Nizamnamesi'nin 23. maddesi, Müslümanların nikâhlarının Mahkeme-i Şer'iyeye'den, gayrimüslimlerin ise ruhanî reislerden alınacak izinnâmeler üzerine kıyılmasını usule bağlamıştır. Nikâhın kıyılmasından en geç sekiz gün sonra, nikâhı kıyan imam veya ruhanî reis bir ilmühaber düzenleyerek durumu nüfus memuruna bildirecektir. Bu hüküm, Osmanlı ülkesinde nikâhlar önceden de izinnâme ile kıyılmasına rağmen, ilk defa nüfus siciline bildirme zorunluluğu getirmesi bakımından yenilik teşkil eder.

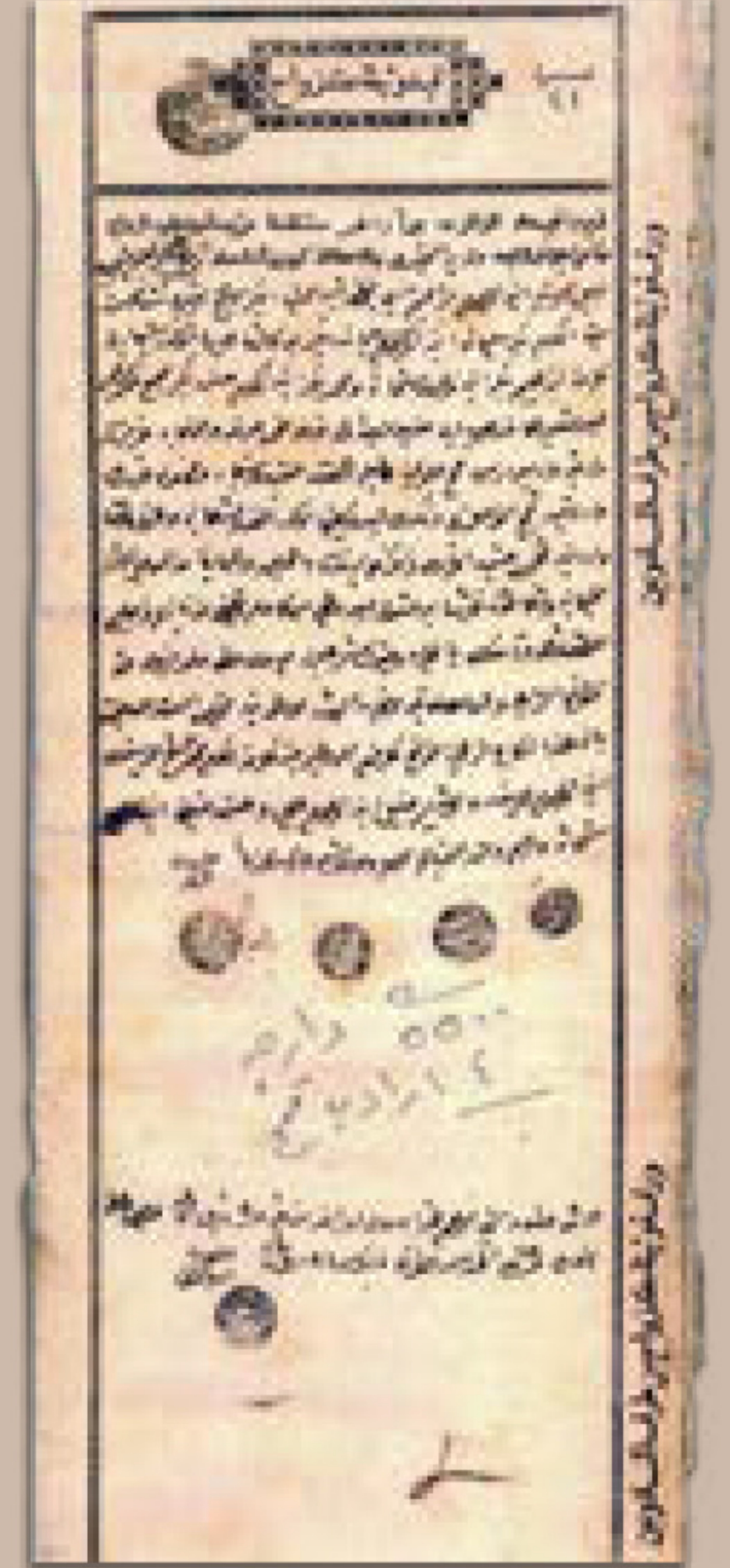
Her ne kadar mahkemelerden verilen tüm belgeler şer'iyeye siciline işlendiğinden izinnâmelerin de kayda geçtiği düşünülse de, izinnâme almak

1909 yılı Selanik/Yunanistan'a ait Münâkehât İzinnâmesi.
© Semavî Dinlerde Nikâh Akitleri Koleksiyonu/Enver Beşinci

1920 yılı İran Tasdiknâme-i Nikâh Belgesi
© Semavî Dinlerde Nikâh Akitleri Koleksiyonu/Enver Beşinci

1884 yılı Mısır'a ait Evlilik Akdi Belgesi.
© Semavî Dinlerde Nikâh Akitleri Koleksiyonu/Enver Beşinci

nikâhın gerçekleştiği anlamına gelmez. Zira çeşitli sebeplerle akit gerçekleşmemiş olabilir. Bu nedenle, nikâhın akdedildiğinin ilmühaberle bildirilmesi emredilmiştir. 1884 tarihli tarifnâme, ilmühaberinin şekli hakkında bilgi verir.

1874 tarihli Şer'iyeye Sicilleri ve Dava Zabıtları Cerideleri Hakkında Ta'limât ile mahkemelerden verilen vesikaların tescili mecburi kılınmış, böylece izinnâmelerin kaydı da kanunlaşmıştır. 1881 tarihli nizamnâmenin yerine geçen 1900 tarihli Nüfus Sicili Nizamnâmesi, bu usulü koruyarak bildirim süresini 15 güne çıkarmıştır.

1914 tarihli Nüfus Sicili Kanunu, bildirimini imam veya ruhanî reisten alarak damada yüklemiş, damadın nikâhı kıyan kişiden alacağı ilmühaberi nüfus dairesine teslim etmesini zorunlu kılmıştır. Aynı yükümlülük talâk için de geçerli olup aksi durumda para ve hapis cezası uygulanmıştır.

Hukûk-ı Âile Kararnâmesi düzenlemeleri

1917 tarihli Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nin 33. maddesi, nikâhın önceden ilânını; 37. maddesi ise taraflardan birinin bulunduğu kazâ hâkimi veya onun yetkilendirdiği nâibin hazır bulunarak izinnâme tanzim ve tescil etmesini hükme bağlamıştır. Aynı yılın Osmanlı Cezâ Kanunu'nun 200. maddesi, hâkim veya yetkili nâip olmaksızın nikâh kıyan imamlar için hapis cezası öngörmüştür. Bu nâipler, imamlar veya ruhanî reislerdir. Aynı tarihli Usûl-i Muhakeme-i Şer'iyeye Nizamnâmesi, izinnâme defteri tutulmasını teyit eder. Bu dönemde imamların birçok görevi muhtarlar devredilmiş, yalnızca nikâh ve cenaze işleri ellerinde kalmıştır. Bu değişim, özellikle vakıf veya cemaat desteğiyle geçinen imamlar için ciddi bir gelir kaybına neden olmuştur.

1919'da Hukûk-ı Âile Kararnâmesi yürürlükten kaldırılmış, nikâh kıyım yetkisi tekrar kadı izniyle imam

ve ruhanî reisler verilmiştir. 1921 yılında çıkarılan bir kanunla imam ve muhtarlar, nikâh vukuatını altı ayda bir nüfus siciline bildirmekle yükümlü kılınmıştır. Aynı yıl çıkan bir diğer kanunla, izinsiz evlenenlerin veya bu evliliği akdedenlerin, altı ay içinde keyfiyeti tescil ettirmeleri hâlinde ceza uygulanmaması kararlaştırılmıştır.

1924'te şer'î mahkemeler kaldırıldığında, izinnâme yetkisi sulh mahkemelerine verilmiş, 1926'da İsviçre Medenî Kanunu'nun iktibasıyla belediye nikâhı esas alınmış, böylece imam nikâhının resmî hüviyeti son bulmuştur. Ancak halk, imam nikâhı geleneğini sürdürmeye devam etmiştir.

Kaynakça:

- Beşinci, Enver, *Semavî Dinlerde Nikâh Akitleri, C.1: İzinnâmeler (Nikâh-Mehir-Boşanma)*, baskı hazırlığında kitap çalışması.
Ekinci, Ekrem Buğra, "Osmanlı Hukukunda İzinnâme ile Nikâh", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, S.2, 2006 (Güz), ss.41-60.
Kaymaz, Murat, *Beng ü Bâde*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2024
Otrar, Mustafa. "Aile", *Maarif Ansiklopedisi*, Ankara: TMV-TÜBA, 2024.
Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1992.